

Pro Tools opent de poorten

Wie met Pro Tools wilde werken had voorheen een audio-interface van Avid nodig. Met Pro Tools 9, de opvolger van Pro Tools LE, is die voorwaarde vervallen, en dat mag je gerust een revolutie noemen.

Met de Complete Production Toolkit 2 krijg je vrijwel alle functies uit Pro Tools HD 9 tot je beschikking

Aggregate. Dat alles, samen met de uitgebreide midi en score editors die al in versie 8 werden geïntroduceerd, maakt Pro Tools 9 nu echt tot een directe concurrent van alle andere bekende daw's.

Vertraging

Vreemd genoeg was Pro Tools LE nog de enige daw zonder Automatic Delay Compensation (ADC), wat betekende dat je met de hand vertragingen moest compenseren die door bepaalde plug-ins en de routing veroorzaakt werden. Dat is nu eindelijk verleden tijd, want Pro Tools 9 heeft wel ADC, terug te vinden in de Playback engine. Je moet het wel eerst zelf activeren, waarbij er twee opties zijn; Short voor minder drukke Sessions (zoals de Pro Tools-bestanden heten) en Long voor uitgebreide arrangementen. Deze laatste instelling levert wel meer processorbelasting op. De keuze-optie kan voor wat verwarring zorgen, maar ADC werkt over het algemeen betrouwbaar en maakt het leven van de Pro Tools 9-gebruiker

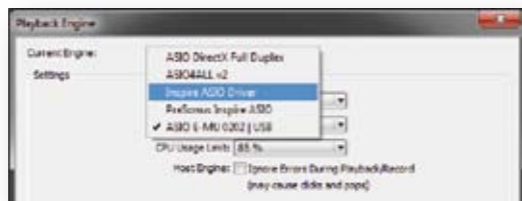
veel comfortabeler. Wel hoor ik hier en daar geluiden dat de Long-stand niet voldoende compensatie levert voor een klein aantal plug-ins. Verder moet je zelf de vertraging berekenen die routing via externe apparatuur oplevert, want daar is geen automatische meting (pinging) voor.

Weg met LE!

Met de release van Pro Tools 9 verdwijnt de LE-versie. Daar hoeven we niet rouwig om te zijn, want de nieuwe versie biedt twee keer zoveel sporen, acht keer zoveel bussen, 32 extra aux-tracks en je kunt twee keer zoveel sporen gelijktijdig opnemen. Verder zijn de functies van twee toolkits die je voorheen afzonderlijk voor veel geld moest aanschaffen nu standaard aanwezig. Zo is het werken met video een stuk aangenamer geworden dankzij het smpte/feet and frame display. De multitrackversie van Beat Detective is nu standaard en, jawel, je kunt nu ook direct mp3's exporteren en omf/aaf/xmlf-bestanden >>

door Peter Hoeks > peter@interface.nl

Pro Tools is dé standaard in de wereld van de professionele opnamestudio, en hoewel het alweer jaren mogelijk is het programma op Windows te draaien, zullen veruit de meeste studio's met Mac's werken. Bovendien werkt de uitgebreide HD-versie, die je in de praktijk in de studio zult tegenkomen, louter op de behoorlijk kostbare HD hardware. Pro Tools heeft dan ook altijd het image gehad van een enigszins 'elitair', misschien zelfs wat

conservatieve club. Er was natuurlijk ook Pro Tools LE, maar ook deze 'lichte versie' werkte enkel met de eigen audio-interfaces (zoals de

Mbox), en er ontbraken diverse faciliteiten die de concurrentie wel bood. Dat laatste ging nog sterker op voor de M-Powered versie van Pro Tools (zie ook kader Alle variaties)

Met het verschijnen van Pro Tools 9 is dat allemaal veranderd. Zo werkt deze standaardversie nu in principe met alle core audio- en asio-audio-interfaces. Volgens Avid is deze revolutionaire stap gezet omdat men veel meer naar de wensen van de gebruikers heeft gekeken; het vergroten van het marktaandeel zal zeker ook een rol hebben gespeeld. In elk geval kun

je Pro Tools 9 gebruiken op elke Mac en op elke Windows pc met een asio-geluidskaart, en natuurlijk ook met een Avid interface (behalve de Digi 001 en de eerste Mbox). Dankzij het onvolprezen gratis Asio4all werkt het onder Windows in principe zelfs met de meeste ingebouwde soundchips zonder eigen asio-driver. Pro Tools draait daarmee ook op de meeste laptops, zonder dat je een aparte geluidskaart nodig hebt.

Onder Mac kun je zelfs meerdere geluidskaarten combineren dankzij de functie Pro Tools

INFO

Prijs incl.: € 549,-
Distributie:
Avid Technology, Benelux,
channel.sales@avid.com
Internet: www.avid.com

Mijn eerste Pro Tools Eerste indrukken van een doorgewinterde newbie

Nu je ook zonder Avid audio-interface met de standaardversie van Pro Tools kunt werken, is het programma een directe concurrent voor de andere bekende daw's geworden. Ik heb af en toe wel kort met Pro Tools gewerkt, maar goed kende ik het programma niet. Vandaar dat de redactie mij aanwees om kort mijn indrukken van Pro Tools 9 te noteren als Pro Tools-newbie.

door Bart Groenlof > bart@interface.nl

Psychologisch belangrijk is het uiterlijk van een programma, en dat van Pro Tools bevalt me goed. Zakelijk, maar niet te saai, met een goede mix tussen grijs en kleur. De visuele opzet is vergelijkbaar met andere daw's, waarbij je bepaalde elementen kunt verbergen, diverse screenlay-outs kunt kiezen en kleurintensiteit en keycommands zelf kunt

bepalen. Pro Tools werkt met twee hoofdvensters, een overzicht van de tracks met de golfvormen en de bijbehorende automatisering (Edit) en het Mix-venster. Het opstarten van het programma en het laden van Sessions duurt wel wat lang.

Mix en Edit

Het hoofdvenster met de tracks heet Edit, en hier kun je bovenin een klein

overzicht van de hele track activeren. Handig zijn de Track Height-presets, waarmee je per track het formaat kunt instellen; van superklein tot beeldvullend. Extra belangrijk omdat alle audio editing in het hoofdvenster plaatsvindt.

In het Mix-venster vind je natuurlijk bekende mixer-elementen als faders en mutes. Al deze knoppen zijn trouwens ook in Edit bereikbaar. Verder links een overzicht met alle tracks en alle groups.

Opvallend genoeg hebben de kanalen standaard geen eq. Hiervoor moet je een plug-in inserten. Geen probleem, want er zijn tien inserts en tien sends per track.

In het Mix venster zie je tevens de miditracks en plug-in instruments, die je daar ook meteen kunt bewerken met plug-ins en routen naar outputs of groups. Verder zijn er in de mixer heel veel routingsopties met auxen, bussen en sidechains.

Audio

Opnemen van audio verloopt soepeltjes. Vervelend is alleen dat een record ready

track altijd de input naar de stereo-out verstuurd voor monitoring. Heel onhandig als je direct monitoring op je audio-interface gebruikt. Erg prettig is de half speed recording/playback, die net als een analoge taperecorder het tempo halveert; ideaal om lastige passages in te spelen.

Behalve knippen, verschuiven en fades maken, kun je audio importeren en daarbij het tempo meteen aan het songtempo aanpassen, en er is natuurlijk Beat Detective. Dit is een Recycle-achtige functie die een stuk audio in hapklare brokken verdeelt. Aldus kun je het tempo veranderen zonder te stretchen, en je audio quantizen. Werkt goed en nu ook

op meerdere tracks tegelijk (bijvoorbeeld bij multi-mic drumopnamen). Er is natuurlijk ook Elastic Audio voor timestretch/pitch change, en dat klinkt prima. De geluidskwaliteit lijkt wat beter dan bij andere daw's.

Playlists

In Pro Tools kun je voor elke track (midi en audio) afzonderlijk meerdere playlists maken. Hierin staan de verschillende Regions van een opname in een bepaalde volgorde gegroepeerd. Zo kun je comfortabel en snel een andere indeling van een track of een compilatie

>> laden en saven zonder een uitbreidingskit te hoeven aanschaffen.

Er is overigens wel een interessante uitbreidingskit. Met de Complete Production

Toolkit 2 krijg je vrijwel alle functies uit Pro Tools HD 9 tot je beschikking. Denk aan surround mixing, nog meer tracks en bussen, vca-mixing, Icon-compatibiliteit, de X-Form pitch/time editor

en allerlei andere features. Ideaal om projecten tussen de HD-versie en de standaardversie naadloos uit te wisselen. Goedkoop is de Toolkit met z'n tweeduizend euro niet, en de ongekend lage latency van de HD-versie zul je met de standaardversie nooit evenaren.

Vertrouwd

Het gebruik van tdm-plug-ins blijft natuurlijk ook voorbehouden aan de HD-versie, en er worden enkel rtas-plug-ins ondersteund. Daarmee mis je een deel van het (vst/au) plug-inaanbod, alhoewel de grote namen allemaal rtas-versies maken. Er zijn natuurlijk wel de zogenaamde 'wrappers', waarmee je vst/au-plug-ins toch in Pro Tools kunt gebruiken.

Er is ook nog een Instruments Expansion Pack (ongeveer vijfhonderd euro) met een sampleplayer, een drumcomputer, een loop-processor, een synth en een e-pianomodule.

Andere verbeteringen zijn de ondersteuning van het protocol voor EUcon controllers en keuzeopties voor de karakteristiek van de pan-knop.

In versie 8 van Pro Tools werden diverse nieuwe plug-ins en functies toegevoegd, maar in versie 9 is er, behalve bovengenoemde veranderingen vrijwel niets veranderd ten opzichte van versie 8. Zo is bouncing (het berekenen van een bestand met een eindmix) nog steeds enkel in realtime mogelijk, dus bij een project van een kwartier duurt dit proces ook vijftien hele minuten. Pro Tools 9 kent ook geen freeze-functie en het is nog steeds 32-bit software, met alle beperkingen van dien voor de hoeveelheid bruikbaar geheugen. Positief is het

ILOK2

Wie de boxed versie van Pro Tools 9 aanschaff, krijgt er (behalve een korte, gedrukte handleiding) ook de nieuwe iLok2 usb-key bij. Deze is aanzienlijk kleiner en steviger dan de forse, snoepgoedachtige, oude iLok, en ziet er ook een stuk

zakelijker uit, met led- en labeloptie. Het kleinere formaat is vooral erg handig voor laptopgebruikers, en het betekent meteen dat een iLok2 niet meer de naastliggende usb-poort blokkeert. Ook prettig is dat je nu meer dan vijfhonderd licenses op een iLok2 kwijt kunt. Bestaande licenses zijn in principe uitwisselbaar tussen de oude en de nieuwe iLok.

Je installeert de iLok drivers en Pro Tools, je downloadt je Pro Tools License, en vervolgens kun je aan de slag. Uiteraard is er ook een downloadbare versie van Pro Tools 9 en de license werkt ook met het oude type iLok. Een Avid audio-interface is dus niet meer nodig, maar wel moet de iLok usb-key ingeplugd zijn op de computer waarop je Pro Tools 9 wilt draaien.

SPECIFICATIES

Vergelijking van de verschillende Pro Tools-versies

	Pro Tools LE 8	Pro Tools 9	Pro Tools 9 met Complete Production Toolkit 2	Pro Tools HD 9, HD 8, en HD Native 9
Voices @ 48/96/192 kHz	48/48/-	96/48/24	192/96/36	192/96/36
Gelijktijdig opnemen	18	32	32	160 (HD 9), 64 (HD Native)
Instrument tracks	32	64	128	128
miditracks	256	512	512	512 (HD 9), 256 (HD 8/HD Native)
Aux-tracks	128	160	160	160 (HD HD 9, HD Native), 128 (HD 8)
Buses	32	256	256	256 (HD 9), 128 (HD 8)
Surround mixing	Betaalde optie	Betaalde optie	Ja	Ja
Automatic Delay Compensation	Nee	Ja	Ja	Ja
Multitrack Beat Detective	Nee	Ja	Ja	Ja
MP3-export	Betaalde optie	Ja	Ja	Ja (Betaalde optie voor HD 8)

Pro Tools 9 werkt volgens opgaven van Avid onder Mac OS 10.6 Snow Leopard en Microsoft Windows 7

Het verdwijnen van de koppeling tussen Pro Tools en Avid hardware kun je bijna vergelijken met de val van de Berlijnse muur

feit dat het er allemaal vertrouwd uitziet voor degenen die al langer met Pro Tools werken.

Conclusie

Het verdwijnen van de koppeling tussen Pro Tools en Avid hardware kun je bijna vergelijken met de val van de Berlijnse muur. Het zorgt eindelijk voor een level playing field tussen de verschillende daw's. Pro Tools-gebruikers kunnen nu comfortabel projecten tussen verschillende computers uitwisselen zonder aan een Avid audio-interface vast te zitten; ideaal

voor pre-productie en laptopjunks. De samenwerking met diverse audio-interfaces verloopt in de praktijk nog niet probleemloos, dus daar is nog wel werk aan de winkel.

De toevoeging van Automatic Delay Compensation, mp3-export en omf/aaf-compatibiliteit is eigenlijk veel te laat, maar daarom des te meer welkom. Verder is er eigenlijk weinig veranderd aan Pro Tools. Voor gebruikers van versie 8 die geen problemen hebben met delays is er geen dringende aanleiding om te upgraden. Iedereen die projecten vrij wil uitwisselen, meer tracks en bussen nodig heeft, met een laptop

werkt, of een audio-interface van een ander merk wil gebruiken, zal deze update van harte toejuichen. Tegelijk wordt Pro Tools nu ook een stuk interessanter voor gebruikers van andere daw's, en voor hen die hun keuze nog niet bepaald hebben. ■

HET OORDEEL

- + werkt met (bijna) alle audio-interfaces
- veel optionele functies nu standaard
- comfortabele i/o-setup en busrouting
- geen vst/au-ondersteuning
- niet alle asio-audio-interfaces werken
- weinig nieuwe functies

Geen alleseter

In principe kan Pro Tools 9 overweg met alle audio-interfaces met een core audio- of asio-driver. Met die Mac core audio-interfaces werkt het voor zover ik dat heb kunnen nagaan meestal goed, maar met asio onder Windows blijkt het niet zo universeel als men beweert. Met een E-mu 0202 usb-interface liep alles perfect en ook de gratis Asio4all universele audiodriver werkte met de in mijn desktop-pc ingebouwde geluids-chip. Met een Presonus Inpire firewire-interface ging het mis. Pro Tools klaagt dan dat de bufferinstelling in de Inspire niet overeenkomt met zijn voorkeurswaarden. Pro Tools specificeert die in samples, maar Inspire doet dat in milliseconden, dus dat is lastig. Ik heb alle waarden geprobeerd, maar elke keer met dezelfde foutmelding, waarna het programma meteen afsloot. Erg teleurstellend natuurlijk. Bij sommige andere kaarten zijn er problemen met bepaalde samplerates. Er zijn meer geluidskaarten die onder Windows ruzie met Pro Tools maken, dus de implementatie van de asio-driver moet nog maar eens grondig onder de loep worden genomen. Info over wat werkt en wat niet kun je vinden op: www.airusersblog.com/pro-tools-9-hardware-checker.

ALLE VARIATIES

Vanaf versie 9 is er één installer voor alle Pro Tools-systemen. Je iLok license (en de hardware bij HD) bepaalt welke versie je daadwerkelijk kunt gebruiken. Er zijn nu vier variaties van Pro Tools 9.

• Pro Tools 9 is de standaardversie en komt in de plaats van Pro Tools LE. Je hebt er geen Avid geluidskaart voor nodig, maar de mogelijkheden zijn beperkter dan bij de uitgebreide HD-versie. Je kunt deze functies wel toevoegen met de Complete Production Toolkit 2, alleen tdm-plug-ins kun je dan niet draaien. Dit is de versie die we hebben getest.

• Pro Tools HD 9 is de meest uitgebreide versie van Pro Tools, die uitsluitend werkt met de Avid HD dsp-hardware en de enige versie die tdm-plug-ins kan draaien.

• Pro Tools HD Native 9 is een nieuwe versie die je kunt zien als Pro Tools HD, maar dan zonder dsp-kaart. Er hoort wel hardware bij: een PCIe kaart met twee Digilink connectors waarop je een Avid HD audio-interface kunt aansluiten.

• Pro Tools M-Powered 8 is een soort lite-versie van Pro Tools LE 8 en werkt met diverse M-Audio interfaces. Dit product blijft gewoon leverbaar, inclusief upgrade-optie naar Pro Tools 9.

Mijn eerste Pro Tools

>> van meerdere takes maken. Het omschakelen tussen playlists is eenvoudig, dus dit is een heel krachtig wapen om je takes te beheren en het exacte arrangement van een song te bepalen.

Midi en Score editor

Voor midi is er een editor met de bekende piano roll display, met daaronder een of meer Lanes voor velocity of controllers. Ziet er vertrouwd uit en werkt uitstekend. Er is een quantizemenu met parameters voor swing, random, offset en strenght, en behalve uit de gebruikelijke nootwaarden kun je hier ook kiezen voor grooves uit Cubase, Logic en de Akai MPC. Met Beat Detective kun je trouwens ook grooves templates uit audio en midi afleiden.

Behalve de piano roll editor is er ook een midi list editor.

Voor wie liever met notatie werkt, is er de score editor. Deze is min of meer afgeleid van Sibelius (ook eigendom van Avid), maar wel veel eenvoudiger. Voor het echte werk moet je dus naar een dedicated notatieprogramma, maar je kunt er wel snel een partij voor een (sessie)muzikant mee maken.

Er handig is dat je, ook als een editor open staat, naar een andere midi/instrument-track kunt switchen. Zo kun je dus een andere sound B spelen terwijl de editor van sound A open staat.

Plug-ins

Pro Tools heeft een flinke collectie plug-ins met alle standaard effecten, maar ook veel plug-ins die vooral voor bas en gitaar bedoeld zijn, zoals Sansamp, fuzz wah en een talkbox. De eq's zijn goed, maar net iets minder indrukwek-

kend dan ik had verwacht. De compressors zijn prima, vooral de Bomb Factory Urei imitatie. De galmen zijn oké, maar niet heel spectaculair, een ir-galm ontbreekt. Verder is de kwaliteit meestal bruikbaar tot goed, en er zijn ook diverse minder voor de hand liggende plug-ins, zoals als een enhancer, een filtergate en een leslie. Handig aan het plug-invenster is dat je hier direct een

andere plug-in kunt kiezen, naar de volgende plug-in kunt gaan, of zelfs naar de plug-ins van een andere track kunt overschakelen. Scheelt een hoop openen en sluiten van vensters!

Bij de instruments ziet het er helemaal goed uit, met een prima drummachine met step sequencer, een heel aardige minivleugel en een drawbarorgel. Heel nuttig is Structure Free, een preset-

sampleplayer met alle basissounds, drums en diverse drumloops. Vacuum is een uitstekende monofone synth en Xpand een polyfone synth met heel veel bruikbare presets. Net als bij de plug-ins kan het venster van de instruments ook buiten het Pro Tools-venster geschoven worden, wat erg handig kan zijn voor het overzicht.

Een goed alternatief?

Ik vind Pro Tools 9 een erg goed programma. Het ziet er overzichtelijk uit, zit vol handige shortcuts en opties en lijkt opgezet door mensen die ook zelf vaak met het programma werken. De plug-in en instrumentcollectie is uitstekend en voldoet absoluut voor het basiswerk. De midi editor zit uitstekend in elkaar en de score editor is een handige extra. Verder is Beat Detective van onschatbare waarde, werkt Elastic Audio prima en biedt het playlist-systeem enorm veel mogelijkheden om je arrangement te structu-

ren. Wat ontbreekt zijn zaken als een echte drumeditor, track freeze en een convolutiegalm, maar daar zit ik niet zo mee.

Het idee dat Pro Tools vooral een programma zou zijn voor de traditionele audiotechnicus kun je vergeten. Die technicus vind alles wat hij nodig heeft in het programma, maar Pro Tools is absoluut bij de tijd en ook het midi- en instrumentsdeel doet zeker niet onder voor de concurrentie. Je krijgt er trouwens een dvd met talloze drum- en instrumentloops bij.

De vraag of Pro Tools 9 een echte concurrent is voor de andere bekende daw's kan ik dus met een volmondig 'ja' beantwoorden. Het is zelfs een heel interessant alternatief! Daar komt bij dat het de standaard is in de internationale studiowereld, dus als je vaak bestanden moet uitwisselen is Pro Tools onmisbaar. Pro Tools is misschien niet zozeer een directe concurrent voor Live, Reason, Garage Band of FL Studio, maar wel voor Nuendo, Cubase, Sonar

of Logic. Als je nog twijfelt waarmee je gaat werken, moet je Pro Tools 9 zeker eens goed gaan bekijken, zeker als Avid de asio- en core audio-proble-

men weet op te lossen en Pro Tools ook vst/au-plug-ins gaat ondersteunen. Jammer dat er geen Pro Tools-demo-versie is!